

ІСТОРІЯ

УДК 719:061.2-048.67+908-0.48.67](477.84) «1925/1939»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-1>

Святослав ІВАНЬО,
orcid.org/0000-0002-2263-7155
аспірант катедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) sviatoslavivano@gmail.com

ПРИЧИНИ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ПРИЯТЕЛІВ ГУЦУЛЬЩИНИ У 1930-х рр.

У статті на основі використання архівних джерел, періодичної преси цього періоду та наукових досліджень українських і польських істориків показано причини створення і діяльність Товариства Приятелів Гуцульщини, ставлення до нього місцевого населення. Доведено, що новостворена організація мала сильну підтримку впливових військових та урядових кіл. Місцеві відділення організовували чільні представники військової і державної польської адміністрації на місцях. Водночас у дослідженні показано, що одним із головних завдань Товариства було намагання вирвати гуцулів з-під впливу українського національного руху і штучно стимулювати етнонаціональну ідентифікацію місцевого населення із населенням Польських Карпат, а також протидіяти українському впливу на цих теренах, пропагуючи пропольські державницько-лояльні настрої. Основною формою діяльності Товариства було штучне піднесення гуцулів до рівня слов'янських народів. Показано, що у масових заходах, екскурсіях, фестивалях, які проводило Товариство з метою демонстрації унікальності гуцульської культури, брало участь керівництво військового міністерства. Підсумовано, що, незважаючи на солідне фінансування і підтримання польського уряду, діяльність Товариства у кінцевому підсумку не дала бажаних результатів для польського уряду. Воно не одержало масової підтримки з боку місцевого населення. Поразка так званого «гуцульського експерименту» для влади була очевидною. Незважаючи на завдання, які поставили перед собою Товариство із колонізації цієї території, діяльність його позначилася суттєвими науковими здобутками, особливо у галузі етнографічних досліджень і популяризації туризму. У цьому полягає велика заслуга Наукового кола, створеного при Товаристві.

Ключові слова: Товариство Приятелів Гуцульщини, Гуцульський музей в Жабйому, Наукове коло, Польща, міжвоєнний період.

Sviatoslav IVANO,
orcid.org/0000-0002-2263-7155
Postgraduate student of the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) sviatoslavivano@gmail.com

THE REASONS FOR THE CREATION AND OPERATION OF THE SOCIETY OF FRIENDS OF THE HUTSUL REGION IN THE 1930s

The article is based on the use of archival sources, periodicals of this period and scientific research of Ukrainian and Polish historians. It is shown the reasons for the creation and activity of the Society of Friends of the Hutsul Region, the attitude of the local population to it. It has been proven that the newly created organization had strong support in influential military and government circles. Leading representatives of the Polish military and state administration were directly involved in the organization of local branches. At the same time, the article shows that one of the main tasks of the Society was to try to snatch Hutsuls from the influence of the Ukrainian national movement and artificially stimulate ethno-national identification of the local population with the population of the Polish Carpathians. Another important task of the society was to counteract Ukrainian influences in these areas, promoting pro-Polish, state-loyal sentiments. The main form of activity of the Society was the artificial elevation of the Hutsuls to the level of the Slavic peoples. It is shown that the leadership of the Ministry of War took part in mass events, excursions, festivals organized by the Society. The purpose of these measures was to show the uniqueness of Hutsul culture. It is concluded that despite neither the substantial funding nor the support of the Polish government, the Society's activities ultimately did not yield the desired results for the Polish government. It didn't have mass support from the local population. The defeat of the so-called "Hutsul experiment" for the authorities was obvious. Despite the tasks set by the Society for the Polonization of the territory, its activities have been marked by significant scientific achievements, especially in the field of ethnographic research and tourism promotion. This is a great merit of the Scientific Circle created at the Society.

Key words: Society of Friends of Hutsul Region, Hutsul Museum in Zhabyom, Scientific Circle, Poland, interwar period.

Постановка проблеми. У 1930-х рр. у міжвоєнній Польщі відбувається посилення державної та національної політики, спрямованої на асиміляцію місцевого українського населення західноукраїнських земель. Найактивніше ця політика почала реалізовуватися на Гуцульщині. Головне завдання, котре поставили польські урядові сили перед собою, – відірвати гуцульський етнос від української нації, показати його окремішнім народом; це б сприяло їхній асиміляції із польським населенням. Товариство Приятелів Гуцульщини було організовано задля того, аби показати окремішність гуцулів. У сучасній українській історичній науці є дуже мало різноаспектних та об'єктивних досліджень діяльності цього Товариства. Така ситуація спонукає до більш детального вивчення цієї теми. Одне із головних завдань, яке постало перед істориками, полягає в аналізі причин створення Товариства та вивченні його діяльності. Не слід залишати поза увагою ще один важливий аспект – ставлення місцевого населення до діяльності Товариства.

Аналіз дослідження. Ця тема дуже слабко досліджена в українській історіографії. Нині існують деякі праці українських істориків, дотичні до цієї проблеми, але цілісного наукового дослідження щодо причин, цілей і діяльності цього товариства немає. Серед таких праць можна виділити роботи Т. Пацай (Пацай, 2018), В. Комара (Комар, 2011), О. Жерноклеєва (Жерноклеєв, 2001) та інших дослідників. Загалом вони стосуються діяльності товариства в етнографічному дослідженні краю, етнокультурних та етнополітичних процесів на Гуцульщині, туристичної діяльності у міжвоєнний період у цьому регіоні. Серед польських дослідників можна виділити роботи С. Пекарського (Piekarski, 2018), Ю. Олексієюка (Oleksiejuk, 2018), Л.Квіріні-Поплавського (Quirini-Popławski, 2009) та інших. Переважно їхні праці стосуються етнографічних досліджень, проведених членами Товариства, та розвитку туризму на Гуцульщині. Крім того, багато уваги польські дослідники приділяють створенню і науковій діяльності Гуцульського музею у Жаб'є. Джерелами щодо цієї теми слугують фонди Державного архіву Івано-Франківської області, періодична преса цього періоду та опубліковані документи Товариства.

Мета роботи – використовуючи архівні джерела, періодичну пресу цього періоду і наукові дослідження українських та польських істориків показати причини створення і діяльність Товариства Приятелів Гуцульщини, ставлення до нього місцевого населення.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок поразки Українських визвольних змагань 1917-1921 рр. західноукраїнські землі потрапили до новоствореної Польської держави – II Речі Посполитої. Польський уряд поставив собі за мету здійснити поступову колонізацію українців, які проживали на цій території. Для цього представники польських політичних еліт насамперед вирішили використати етнічні українські групи, інспірувавши їхню окремішність, щоб у перспективі їх асимілювати і відірвати від українського національного організму. Для вирішення своєї національної політики польський уряд пішов на витворення у гуцулів окремої етнічної самосвідомості, зробивши їх лояльними до держави та нав'язуючи їм думку про їхню окремішність. Інструментом цієї політики, зокрема, стало Товариство Приятелів Гуцульщини (ТПГ), засноване польськими військовими. Крім того, за державний кошт було організовано видання «Гуцульського календаря», що друкувався гуцульським діалектом і містив статті у польському дусі.

У 1930-х рр. на західноукраїнських землях відбувається посилення державної і національної асиміляції. Польська влада намагалася вирвати гуцулів (і не тільки) з-під впливу українського національного руху і штучно стимулювала етнонаціональну ідентифікацію місцевого населення із населенням Польських Карпат. Це завдання мало виконувати Товариство Приятелів Гуцульщини, метою якого було зближення та ідейний національно-політичний зв'язок Гуцульщини із Річчю Посполитою. Суть політики регіоналізму на Гуцульщині, як і на Волині, Поліссі, Бойківщині і Лемківщині, зводилася до протидії та нейтралізації українських впливів на цих теренах, пропагуванні пропольських державницько-лояльних настроїв. Із цією метою 12 грудня 1933 р. було утворено Товариство приятелів Гуцульщини, яке очолив генерал Т. Каспжицький із головним осередком у Варшаві, а у воєводських та повітових містах діяли його відділення. Новостворена організація мала сильну підтримку у впливових військових та урядових колах. Свою діяльність Товариство прикривало піклуванням про гуцульський фольклор, ремесла, мову і туристичний рух у Карпатах.

Так само, як і у Варшаві, ініціаторами створення воєводського осередку у Станіславі були військові, які, об'єднавшись із державними органами воєводської адміністрації, у листопаді 1933 р. створили місцевий осередок ТПГ. Головним завданням, яке стало перед ними, було намагання послабити, а по можливості ліквідувати

українські національні і культурні впливи, водночас поширивши пропольські настрої на Гуцульщині (ДАІФО, Ф. 2, оп. 1, спр. 1574, арк. 9).

Однією з основних форм діяльності Товариства було штучне піднесення гуцулів до рівня слов'янських народів. Про це свідчить стаття у пропагандистському річнику «Гуцульський календар» за 1935 рік, що фінансувався державою і виходив на гуцульському діалекті під керуванням ТПП, в якій наголошувалось: «До слов'янського племені належи ше: Москалі, Українці, Гуцули, Білорусини, Болгари, Югославяни ...Чехи, Словаки і Лужичани» (Гуцульський календар за 1935 рік, 1935: 81). У масових заходах, екскурсіях, фестивалях, що проводило Товариство, метою яких було показати унікальність гуцульської культури, брало участь керівництво військового міністерства на чолі з генералом Т. Кашпицьким і гості із цілої Польщі (Kurjer Stanislawowski, 1935).

Відомий польський письменник і журналіст С. Вінценз, який був запрошений до роботи у видавництві «Гуцульського календаря», висловив переконання, що справа пропагування окремішності гуцулів «шита білими нитками» і пропонував для прикриття справжніх намірів властей більш ретельно добирати матеріали до річника (Комар, 2011: 278). Також об'єктивно було відображено політику польського уряду на Гуцульщині в одному з номерів часопису «Wiuletyn Polsko-Ukraiński», де зазначалося, що гуцули не піддаються національній асиміляції і становлять аморфну масу. Про це свідчить те, що вони свідомо воювали проти поляків на боці ЗУНР у 1918-1919 рр. (Święto Huculszczyzny, 1933: 1). Із цього виходило, що гуцули – це ті ж самі українці. Такої ж думки дотримувався один із редакторів Польсько-Українського бюлетеню Т. Шетцель: «...гуцулів не можна трактувати як окреме плем'я, бо вони українці» (Комар, 1933: 278). Однак появу такої публікації він вважав політичним прорахунком, оскільки недоцільно було, на його думку, піддавати сумніву офіційну лінію у національній політиці на Гуцульщині. Проте загалом польські політики, незважаючи на їхні політичні погляди, однаково ігнорували право українців на існування самостійної соборної держави і виступали за створення Великої Польщі, часто не враховуючи прагнень національних меншин.

Значний внесок у діяльність ТПП зробило Львівське відділення товариства, засноване 2 лютого 1934 р. на Загальних зборах, в яких брало участь близько 100 осіб. Збори відбулись у великій залі львівської ратуші, на них були присутні воєвода В. Белін-Пражмовський та керівник

корпусу Львівської округи генерал Б. Попович. Вітальну телеграму для новоствореного відділення у Львові надіслав керівник ТПП, заступник першого віцеміністра військових справ Т. Кашпицький, який пізніше був міністром військових справ (1935-1939 рр.) (Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculszczyzny. Gazeta Lwowska, 1934: 6). Головою Львівського відділення ТПП було обрано колишнього воєводу В. Глуховського, керівником секції Охорони культурних надбань (Ochrony Swojszczyzny) – керівника кафедри етнології Львівського університету А. Фішера, а Наукового кола – А. Зергоффера, очільника кафедри географії (Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculszczyzny // Kurjer powszechny, 1934: 3).

Як ми бачимо, ТПП було загальнопольською організацією із місцем знаходження головного осередку у Варшаві та наявністю місцевих відділень, які організували чільні представники військової і державної польської адміністрації на місцях.

Статут Товариства був затверджений 12 грудня 1933 р. Згідно з ним у §4 організація ставила перед собою такі завдання:

- 1) співпраця у плановому загальнокультурному та економічному розвитку Гуцульщини;
- 2) охорона особливих цінностей Гуцульщини, які являють її регіональну відмінність та становлять цінний складник у сумі природних і духовних багатств Речі Посполитої;
- 3) робота над раціональним використанням кліматичних особливостей Гуцульщини для оздоровлення громадян;
- 4) опіка і праця над плановим розвитком туристичного, відпочинкового та оздоровчого руху на Гуцульщині (Statut Towarzystwa Przyjaciół Huculszczyzny, 1934: 4).

Головні завдання, які ставило перед собою Товариство, були пов'язані із дослідженнями Гуцульщини. Насамперед це проведення польових досліджень та видання наукових праць, пов'язаних із цією територією; збереження місцевого фольклору і творів народного мистецтва; проведення просвітницької роботи із населенням, підкреслюючи їхню етнічну своєрідність; заохочення до збереження строю, мови, звичаїв, будівництва, ужиткового мистецтва (Statut Towarzystwa Przyjaciół Huculszczyzny, 1934: 5-6).

Координування дослідницької роботи різних осіб та організацій, а також органів державної польської влади і місцевого самоуправління здійснювалось у створеному при Товаристві у квітні 1934 р. Науковому колі. У Львівському відділенні ТПП діяльність Наукового кола та секції Охорони

культурних особливостей були тісно пов'язані (Пацай, 2018: 112-124, 114). У Науковому колі були створені такі тематичні комітети: географічний, історичний, економічний, етнографічний, природничий та музейний.

Науковий осередок мав такі завдання: підтримувати творчість гуцульського народу та його мистецтво (як минуле, так і сучасне); показувати фольклорну відмінність цієї частини країни, протиставляючи її українській; створити науково-дослідницький центр, який би досліджував гуцульський фольклор і культуру; створити туристичну зону, яка б мала велике пропагандистське значення не тільки для громадян Польщі, але й іноземців; заохочувати місцевих гуцулів зберігати свою відмінність у галузі мистецтва, будівництва, одягу та обрядів, демонструючи турботу та зацікавленість уряду і прив'язуючи їх до Матері Польської; створити на Гуцульщині осередок державотворчої роботи, що охоплювала б усю територію району на освітньо-державному напрямку (Quirini-Popławski: 113-114).

Відповідно до плану Наукового кола Товариства одним із головних напрямів було дослідження польського елемента, насамперед шляхти на Гуцульщині, його розміщення, часу заселення, впливів, а також вивчення польського впливу і переваг поляків у деяких ділянках народного промислу Гуцульщини. Для цього треба було проводити польові дослідження і пошуки в архівах на місцях, у повітових містах, Львові і Станіславові (Пацай, 2018: 119-120). Окрім того, Наукове коло ТПП організувало різноманітні етнографічні експедиції на території Гуцульщини.

Однією із перших ініціатив ТПП стала пропозиція організувати 15-18 червня 1933 року всенародний захід під назвою «Гуцульське свято». Його мета полягала в тому, щоб «дати можливість найширшим верствам населення Польщі познайомитись із Гуцульщиною та відродити туристично-господарське життя на цій території» (Udział wojska w Świącie Huculszczyzny, 1933: 6). Ідея організації «Гуцульського фестивалю» була прийнята з великим схваленням у так званих офіційних урядових колах. Серед іншого Міністерство транспорту, яке на той час вирішувало також питання туризму, взяло на себе зобов'язання надіслати ще десяток популярних потягів до Станіславова під час заходу та знизити ціни на залізничні квитки на "гуцульські подорожі" аж на 70% (Piekarski, Oleksiejuk). Такі свята тривали протягом 1933-1935 рр.

Для виконання завдань, які перед собою поставило Товариство, вирішено було створити Гуцуль-

ський музей у Жаб'є, яке вважалося серцем Гуцульщини. Він мав стати науково-музейним центром краю. Незабаром було створено Виконавчий комітет із будівництва музею у Жаб'є. До його складу входили: генерал Тадеуш Каспжицький (голова), воєвода Станіславський Зигмунт Ягодинський (заступник), підполковник дипл. Януш Дзилугай (підскарбій), капітан Едвард Войзбун (секретар), а також як члени – представники місцевого самоврядування, соціальної і різних галузей науки, військові. Комітет отримав завдання зібрати фінансові ресурси на будівництво, обладнання та подальшу експлуатацію після закінчення його будівництва. Крім того, було створено Почесний комітет будівництва музею, який взяв патронат над усім проектом (Quirini-Popławski). Із цією метою була придбана у місцевих євреїв Сури Остерсемсера, Лейби Шизеля, Янкіеля Мігльбауера та Петра Вейха земля на значну суму – близько 90 000 злотих (Huluk, 2004: 176). Будівництво Музею почалось у кінці 1935 р. Завдяки участі багатьох кіл, зокрема державних установ і Товариства Приятелів Гуцульщини, особливо вїйта Жаб'є Петра Секерика-Дониківа та члена воєводського комітету ТПП, підполковника Норберта Околовича, офіційно музей був відкритий 18 лютого 1938 р. Для завершення будівництва було використано 525 000 злотих. Будівництво переважно здійснювалося за кошти державних і приватних структур. Товариство приятелів Гуцульщини для його будівництва та обладнання виділило тільки 50 000 злотих (Quirini-Popławski: 117).

Побудований музей мав також показати культурні зв'язки Гуцульщини із Річчю Посполитою. Він мав бути центром просування регіону з урахуванням цілей «державотворчої» роботи. Гуцульський музей мав бути не тільки музейною, але і науковою організацією. Він міг мати такі відділи: історичний (загальний і військовий), географічний, краєзнавчо-туристичний, етнографічний, археологічний і природничий (зоологічний, ентомологічний, ботанічний, геологічний, мінералогічний і ґрунтознавчий), лісний, господарчий. Окрім того, там мала існувати наукова бібліотека, наукова станція для приїжджих дослідників, постійна експозиція виробів народного мистецтва, науковий архів, ярмарок (у сусідньому будинку) і гостьові кімнати для науковців (Пацай, 2018: 114). Це мав бути музейно-науковий центр для проведення наукових досліджень регіону, де могли відбуватись і відбувались у короткий період (оскільки завадила Друга світова війна) наукові етнографічні дослідження Гуцульщини у 1930-х рр. Створення Гуцульського

музею в Жаб'є дає змогу досягнути розмах діяльності Товариства, яка всебічно підтримувалася державою завдяки великим фінансовим вливанням і підтримці найвищими органами управління державою. У «Проекті організації наукової станції та Гуцульського музею у Жаб'юму» сказано, що «завдяки спільної діяльності державних органів управління, суспільних інститутів та окремих осіб розпочата акція, котру диктує польська національна ідея, ціллю якої є всебічний господарчий і культурний розвиток «кресового» краю, що зрештою стане здобутком як регіональних, так і загальнодержавних інтересів» (ДАІФО. Ф. 370. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 21-22).

Але, незважаючи на солідне фінансування і підтримання польського уряду, діяльність ТПГ у кінцевому підсумку не дала бажаних результатів для польського уряду. Товариство не одержало масової підтримки з боку місцевого населення, його не вдалося залучити до активної діяльності у місцевих осередках товариства. Поразка так званого «гуцульського експерименту» для влади була очевидною. Підсумовуючи діяльність польської влади, український дослідник О. Жерноклеєв стверджує, що про поразку свідчать «не тільки офіційні документи, але і польські каральні акції у гірських районах напередодні війни» (Жерноклеєв, 2000: 270-273). Особливо це стало очевидним, коли у кінці 1938 р. розпочалися масові втечі гуцульської молоді у Чехословаччину на підтримку Карпатської України. Тим самим ці події підтвердили єдність української нації і те, що ніякого окремого гуцульського народу не існує.

Незважаючи на завдання, котрі поставило перед собою ТПГ із полонізації цієї території, діяльність Товариства позначилася суттєвими науковими здобутками. Протягом 6-ти років діяльності на Гуцульщині було здійснено не менше 12-ти етнографічних експедицій, результатами яких стали

щонайменше 9-ть опублікованих монографій. Для сучасних дослідників ці напрацювання є добрим джерелом і підґрунтям для дослідження різних елементів народної культури етнографічної групи українських горян.

Висновки. Отже, однією із головних причин створення Товариства Приятелів Гуцульщини у 1930-х рр. у Польщі було сприяння процесу творення у гуцулів окремої етнічної самосвідомості, зробивши їх лояльними до держави та нав'язуючи їм думку про їхню окремішність. Тим самим це б дозволило послабити, а за можливістю і ліквідувати український національний і культурний вплив, водночас поширивши пропольські настрої на Гуцульщині. Свою діяльність Товариство прикривало піклуванням про гуцульський фольклор, ремесла, мову і туристичний рух у Карпатах. Для виконання цього завдання Товариство проводило масові заходи, екскурсії, фестивалі, метою яких було показати унікальність гуцульської культури і в яких брало участь керівництво військового міністерства. Новостворена організація мала сильну підтримку з боку впливових військових та урядових кіл. Чільні представники військової і державної польської адміністрації на місцях організували місцеві відділення. Координування дослідницької роботи різних осіб та організацій, а також органів державної польської влади і місцевого самоуправління здійснювалось у створеному при Товаристві Науковому колі. Але, незважаючи на солідне фінансування і підтримання польським урядом, діяльність ТПГ у кінцевому підсумку не дала бажаних результатів. Воно не мало масової підтримки з боку місцевого населення, яке не вдалося залучити до активної діяльності у місцевих осередках товариства. Особливо це стало очевидним, коли у кінці 1938 р. розпочалися масові втечі гуцульської молоді у Чехословаччину на підтримку Карпатської України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцульський календар за 1935 рік. 1935. 213 с.
2. Державний архів Івано-Франківської області (далі ДАІФО). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1574. Арк. 9.
3. ДАІФО. Ф. 370. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 21-22.
4. Жерноклеєв О. «Товариство приятелів Гуцульщини» в контексті етнополітики Польщі у 30-ті роки ХХ ст. Міжнародний науковий конгрес «Українська історична наука на порозі ХХІ ст.». Чернівці, 16-18 трав. 2000 р.: доп. та повідомл. Укр. іст. т-во Чернів. нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2001. Т. 2. С. 270-273.
5. Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921-1939 рр.). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 360 с.
6. Пацай Т. Етнографічні експедиції Товариства Приятелів Гуцульщини. *Народознавчі зошити*. 2018. №1 (139). С. 112-124.
7. Huluk J. Zabie. Werchowyna, 2004. 176 s.
8. Kurjer Stanisławowski. 1935. 17 lutego.
9. Piekarski S., Oleksiejuk J. Turystyka jako główna forma rozwoju społeczno-gospodarczego Huculszczyzny w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/article/view/6501/5878>
10. Quirini-Popławski Ł. Muzeum Huculskie w Zabiem. URL: https://www.researchgate.net/publication/305949655_Muzeum_Huculskie_w_Zabiem_Historia_powstania_funkcjonowanie_wspolczesne_proby_reaktywacji

11. Statut Towarzystwa Przyjaciół Huculsczyzny. Warszawa, 1934. 24 s.
12. Święto Huculsczyzny. Biuletyn Polsko-Ukraiński. 1933. № 11. 48 s.
13. Udział wojska w Święcie Huculsczyzny. Żołnierz Polski. 1933. Nr 28, s.6.
14. Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculsczyzny. Gazeta Lwowska. 1934. Nr 31. 3 lutego 1934. s. 6.
15. Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculsczyzny. Kurjer powszechny. 1934. Nr 32. 3 lutego 1934. s. 3.

REFERENCES

1. Hutsulskyi kalendar za 1935 rik [Hutsul calendar for 1935 year]. 1935. 213 p. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (dali DAIFO) [State Archives of Ivano-Frankivsk Region (hereinafter DAIFO)]. F. 2. Op. 1. Spr. 1574. Ark. 9 [in Polish].
3. DAIFO [DAIFO]. F. 370. Op. 1. Spr. 18. Ark. 21-22 [in Polish].
4. Zhernokleiev O. «Tovarystvo pryiateliv Hutsul'shchyny» v konteksti etnopolityky Polshchi u 30-ti roky XX st. ["Society of Friends of Hutsul" in the context of ethnopolitics of Poland in the 30s of the twentieth century]. International Scientific Congress "Ukrainian Historical Science on the Threshold of the XXI Century". 2001. P. 270-273 [in Ukrainian].
5. Komar V. Kontseptsiiia prometeizmu v politytsi Polshchi (1921-1939 rr.) [The concept of Prometheism in Polish politics (1921-1939)]. Ivano-Frankivsk: City of NV, 2011. 360 p. [in Ukrainian].
6. Patsay T. Etnohrafichni ekspedytsiyi Tovarystva Pryyateliv Hutsul'shchyny [Ethnographic expeditions of the Society of Friends of the Hutsul Region]. Narodoznavchi zoshyty. 2018. №1 (139). S. 112-124. [in Ukrainian].
7. Huluk J. Zabie, Werchowyna [Zabie, Verkhovyna]. 2004. 176 p.
8. Kurjer Stanisławowski. 1935. 17 lutego.
9. Piekarski S., Oleksiejuk J. Turystyka jako główna forma rozwoju społeczno-gospodarczego Huculsczyzny w okresie II Rzeczpospolitej Polskiej [Tourism as the main form of socio-economic development of the Hutsul region during the Second Polish Republic]. URL: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/article/view/6501/5878> [in Polish].
10. Quirini-Popławski Ł. Muzeum Huculskie w Zabiem [The Hutsul Museum in Zabie]. 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/305949655_Muzeum_Huculskie_w_Zabiem_Historia_powstania_funkcjonowanie_wspolczesne_proby_reaktywacji [in Polish].
11. Statut Towarzystwa Przyjaciół Huculsczyzny [The statute of the Society of Friends of the Hutsul Region]. Warszawa, 1934. 24 p. [in Polish].
12. Święto Huculsczyzny. Biuletyn Polsko-Ukraiński [Hutsul Region Festival. Polish-Ukrainian Bulletin]. 1933. № 11. 48 p. [in Polish].
13. Udział wojska w Święcie Huculsczyzny [Participation of the army in the Hutsul Region Festival]. Żołnierz Polski. 1933. Nr 28. P. 6 [in Polish].
14. Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculsczyzny [General meeting of the Association Friends of the Hutsul region]. Gazeta Lwowska. 1934. Nr 31. 3 lutego 1934. P. 6 [in Polish].
15. Walne zebranie Tow. Przyjaciół Huculsczyzny [General meeting of the Association Friends of the Hutsul region]. Kurjer powszechny. 1934. Nr 32. 3 lutego 1934. P. 3 [in Polish].